

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Een goudmijn voor maritiem onderzoek De
ontsluiting van het Amsterdamse notarieel archief**
Reinders, J.

Citation

Reinders, J. (2018). Een goudmijn voor maritiem onderzoek De ontsluiting van het Amsterdamse notarieel archief. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 37(2), 86-91. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306308>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306308>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Website

Een goudmijn voor maritiem onderzoek. De ontsluiting van het Amsterdamse notarieel archief

Het archief van de Amsterdamse notarissen (1578–1915) is een interessante bron voor maritiem onderzoek. Vanwege Amsterdams prominente rol als havenstad bevatten de notariële akten veel maritiem-historische informatie. Ze geven vaak een inkijk in de persoonlijke levens van Amsterdammers, een belangrijke aanvulling op andere grote maritieme archiefcollecties die veelal institutioneel van karakter zijn.¹ De Amsterdamse akten geven vaak unieke informatie prijs. Deze kwaliteit werd in het najaar 2017 bevestigd, toen het archief op het Memory of the World Register van UNESCO werd geplaatst. Lange tijd was dit archief slechts beperkt toegankelijk, maar sinds 2016 is een begin gemaakt met het systematisch indexerend van dit archief. Daarmee kan het een nieuwe bron van onderzoek worden.

ALLE AMSTERDAMSE AKTEN

Het Amsterdamse notarieel archief (toegang 5075) is met zijn 3,5 kilometer het grootste vroegmoderne archief dat het Stadsarchief Amsterdam in zijn collectie van in totaal ruim 50 kilometer heeft (ter vergelijking: het archief van de VOC in het Nationaal Archief is zo'n 1,2 kilometer). Het archief telt 28.000 inventarisnummers, die vaak samenvallen met een bundel akten (protocol) die door één van de 731 notarissen is opgesteld. Naar schatting bevat het gehele notariële archief zo'n 4 à 5 miljoen akten.

Wie tot op heden onderzoek wilde doen in het notarieel archief, was aangewezen op de index die onder leiding van stadsarchivaris Simon Hart in het derde kwart van de twintigste eeuw werd aangelegd. In een poging tot betere

1 Vermoedelijk het enige soortgelijke archief in Nederland dat zich met het Amsterdamse notarieel archief kon meten, was het archief van de Middelburgse nota-

rissen. Dit archief ging in 1940 verloren bij het bombardement van Middelburg en de daaropvolgende stadsbrand.

ontsluiting, werden de jaren 1700–1710 geheel (door studenten) en de overige jaren veelal steekproefsgewijs ontsloten met behulp van regesten (samenvattingen van de akten). Deze regesten, verzameld in kaartenbakken, vormden op hun beurt het moederbestand waarop andere kaartenbakken werden gemaakt die door onderzoekers op de studiezaal konden worden geraadpleegd (toegang 30452). Afhankelijk van de betreffende periode zijn deze kaartenbakken op beroep, zaakomschrijving, geografische locatie en persoonsnaam ontsloten. Deze index, goed voor naar schatting zo'n 120.000 akten ofwel zo'n 3% van het gehele notariële archief, vormde tot voor kort het voornaamste instrument voor onderzoekers.

De afgelopen jaren is het idee opgevat om tot een nieuwe indexering van het notarieel archief te komen. Aanvankelijk was bedacht de kaartenbakken als uitgangspunt te nemen voor de nieuwe index, maar uiteindelijk is gekozen voor een andere manier om het archief gemakkelijker en sneller te ontsluiten. Deze nieuwe aanpak kent vier fasen, namelijk: scannen van de protocollen, onderscheiden van de akten, indexeren van de akten en tot slot online beschikbaar stellen van de akten via de nieuwe index. Het scannen van de protocollen geschiedt op een welhaast industriële wijze per (reeks) inventarisnummer(s). Dagelijks worden zo'n 30.000 scans gemaakt, die regelmatig aan de online inventaris worden toegevoegd. Op dit moment zijn ongeveer 5,6 miljoen scans van de notariële akten gemaakt. Sinds 1 januari 2017 zijn de scans gratis op hoge resolutie op internet te raadplegen. De volgende twee stappen, namelijk het onderscheiden en het indexeren van de akten, vinden plaats op het crowdsourcingsplatform VeleHanden. Op dit platform kunnen erfgoedinstellingen projecten aanbieden aan het grote publiek, dat vervolgens online mee kan helpen om documenten (in dit geval akten, maar dit kunnen net zo goed bevolkingsregisters of foto's zijn) te metadateren (informatie aan de scan toe te voegen waardoor de collectie beter ontsloten wordt). Een eerste stap voor het notarieel archief op dit platform betreft het onderscheiden van de akten. Als alle inventarisnummers van een notaris zijn gescand, kunnen de scans worden geüpload in het voor het publiek verder afgesloten programma 'Geknipt voor het Notarieel', waarbinnen ze per akte verder onderscheiden worden met behulp van digitale markers. Op deze manier kunnen in de derde fase van het project afzonderlijke akten, zoals een testament, worden aangeboden aan de deelnemers. Bij deze fase, de indexeringsfase, komt de hulp van de VeleHanden-deelnemers kijken. Zij kunnen zich gratis aanmelden bij de website www.velehanden.nl om deel te nemen aan het erfgoedproject 'Alle Amsterdamse Akten'. De deelnemer krijgt de bij een akte behorende scans op het scherm, waarnaast een taakbalk verschijnt waarop voertaal, datum en aktetype kunnen worden toegevoegd. Daarnaast kunnen deelnemers met behulp van het trekken van kaders personen en locaties markeren. Ten slotte is er een opmerkingenveld waar bepaalde wetenswaardigheden kunnen worden vermeld. Na de eerste invoer door een deelnemer checken de 'controleurs' (een pool van medewerkers van het Stadsarchief en ervaren vrijwilligers) de

invoer, waarna de akte klaar is om naar de index te worden overgezet. Op het forum kunnen deelnemers vragen aan elkaar en aan experts uit het veld voorleggen. Daarnaast kunnen deelnemers hun voortgang bijhouden via de statistieken en verzamelt de deelnemer per ingevoerde akte punten die kunnen worden ingewisseld voor een gevarieerd aanbod aan boeken en kantoorartikelen. Op dit moment zijn er meer dan 240.000 akten ingevoerd en 170.000 akten op deze wijze gecontroleerd, waardoor de index van Hart op dit moment in absolute aantallen ruimschoots is geëvenaard. De vierde en laatste stap betreft het online beschikbaar stellen van de index. Hoewel nog altijd in ontwikkeling, zijn de eerste gecontroleerde resultaten van het Alle Amsterdamse Akten-project raadpleegbaar via de website notarieel.archief.amsterdam. In deze index staan al veel akten van notarissen met een specialisatie in maritieme zaken, zoals: Hendrik Schaef (werkzaam van 1636–1665), Simon van Sevenhoven (1681–1705), Mattijs Maten de Jonge (1719–1758) en Jan Verleij (1741–1775).

NIEUW ONDERZOEK

Ondanks zijn ontegenzeggelijke rijkdom maakten maritiem historici door de beperkte toegankelijkheid weinig gebruik van het notarieel archief. In tegenstelling tot bijvoorbeeld een dagregister of scheepsjournaal bevatten de akten vaak fragmentarische informatie die afzonderlijk van elkaar niet veel zeggen. Om goed gebruik te kunnen maken van het notarieel archief is het nodig om akten op basis van bepaalde criteria bij elkaar te kunnen zoeken.² De nieuwe index op het notarieel archief maakt het voor onderzoekers mogelijk om zelf criteria te formuleren waaraan interessante akten voor hun dataset moeten voldoen.

Door deze mogelijkheid kunnen nieuwe vragen met oude documenten beantwoord worden. Zo kan op basis van de transportakten een database aangelegd worden van zeventiende-eeuwse wic-opvarenden of zeelieden uit andere scheepvaarttakken. Deze bronnen kunnen eventueel verder verrijkt worden met huwelijkse voorwaarden, testamenten en machtigingen, die ons inzicht geven in de (familiaire) relaties van de bemanningen. Nog een stap verder gaat de matching van deze bronnen aan bestaande databases zoals VOC-opvarenden en de *Prize Papers*, waardoor nog meer gezegd kan worden over maritieme carrières. Concreet is het al mogelijk om opvarenden van

2 De navolgende Rijks Geschiedkundige Publicatiën tonen niet alleen aan hoe belangrijk de notariële akten als maritiem-historische bron zijn, maar ook hoe belangrijk een selectie van de akten is om onderzoek te kunnen doen: P.H. Winkelman, *Bronnen tot de geschiedenis van den Oostzeehandel 1588–1625*, 4 delen ('s-Gravenhage, 1977 en 1983); J.G. van

Dillen, *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam 1510–1672*, 3 delen ('s-Gravenhage, 1929, 1933 en 1974); P. de Buck, S. Kerkvliet en M. van Tielhof, *Amsterdamse notariële akten over de Archangelvaart 1594–1724* (<http://resources.huygens.knaw.nl/archangel>).

205
 De Gerrit Hendrik Huffelman Opper
 meester op 't Schip Rooswijk genaamt,
 gedestineert ind Batavia ind Oost Indien
 Demelke Mitdeelen bekende wytraiden
 van de Heer Jacob Willink Meures woonen
 „De hier ter Stede ontfangen & Maklig
 genomen te hebben de Somme van
 Dertien hondert Caroli Gulden tot

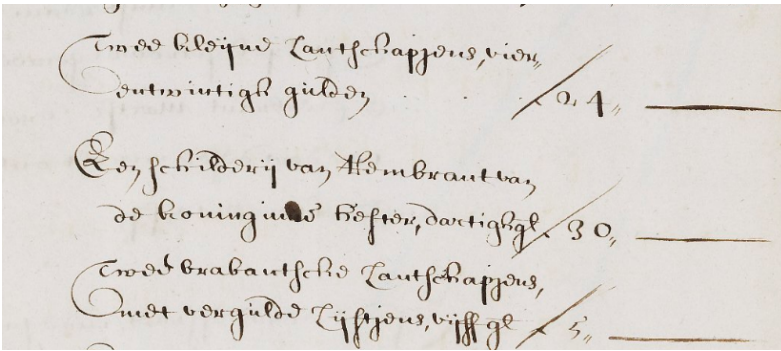
Aanhef van een obligatie van Gerrit Hendrik Huffelman, oppermeester op het voc-schip *Rooswijk*. Voor zijn noodlottige vertrek leende hij in 1739 1300 gulden bij Jacob Willink Meures. Bijzonder is dat dergelijke akten ook nieuw onderzoek mogelijk maken naar het informele geldcircuit achter de voc-equipages, hetgeen op basis van de institutionele voc-documenten lastig is.³

Sijnde den Commandeur tegens den ~~ten~~ affia.
 : mant sijde toe Jan toe, waer op hij affirmant
 benevens den stuurman op de gemelde Beer
 schoot, dog quam de loop van sijn affirmants
 snaphaan bij 't laatgat te barsten waer door
 sijn linkerhand omtrent ter helffte is gespleten
 en affgeschoten soo dat er de helfte ^{naar 't vel} bij neer
 hing 't welk vervolgens daer is affghenomen en
 sijnde thans sijn hand nog niet geheel genezen

Gedeelte van de attestatie die de bemanning van de walvisvaarder *Jacob en Alida* in 1756 aflegde in verband met een ongeluk aan boord. In de verklaring beschrijft de bemanning hoe zij eerder dat jaar vastgevroren waren met hun schip, toen een ijsbeer over het ijs naar hen toekwam. De commandeur deelde vuurwapens uit aan de bemanning, waarna zich een ongeval voltrok: "[...] den commandeur tegens den affirmant [Jan Wessels] seijde toe Jan toe, waerop hij affirmant benevens den stuurman op de gemelde beer schoot, dog quam de loop van sijn affirmants snaphaan bij 't laatgat te barsten waer door sijn linkerhand omtrent ter helffte is gespleten en affgeschoten soo dat er de helfte aan 't vel bij neer hing 't welk vervolgens daer is affghenomen en sijnde thans sijn hand nog niet geheel genezen."⁴

3 Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam (5075), inv.nr. 10700, obligatie opgesteld op 19-12-1739 voor notaris Salomon Dorper (zie: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/5075.nl.html#NOTD03045000605>); <http://rooswijk.huysgens.knaw.nl/>).

4 Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam (5075), inv.nr. 11930, attestatie opgesteld op 12-10-1756 voor notaris Jan Verleij (zie: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/5075x.nl.html#KLAB05899000193>).

Detail uit de boedelinventaris van de nagelaten goederen van Eva Agges, de weduwe van Aldert Matthijsz. Matthijsz was kapitein in dienst van de Amsterdamse admiraliteit en bezat een aanzienlijke hoeveelheid schilderijen, waaronder de koningin Hesther van Rembrandt. De Amsterdamse akten leggen verder het bezit van schilderijen en andere culturele producten van diverse maritieme beroepsgroepen bloot.⁵

bepaalde schepen te achterhalen, zoals recentelijk aangetoond werd voor het vergane VOC-schip *Rooswijk*.⁶

Scheepsverklaringen en attestaties (verklaringen van allerlei aard) geven informatie over het verloop van een reis en inzicht in het dagelijks leven aan boord van schepen.⁷ Deze bron is interessant voor onderzoek naar bijvoorbeeld de vaart op de Oostzee, de walvisvaart en het loodswezen op de Waddenzee.

Daarnaast lenen wisselprotesten, bodemerijen, transporten en kwitanties zich bij uitstek voor een studie naar de financiering van de vroegmoderne scheepvaart. Ook een onderzoek naar de geletterdheid van opvarenden op basis van hun boekenbezit in boedelinventarissen en door middel van de ondertekening van hun akten is mogelijk.

TOEKOMSTPLANNEN

De indexering van het notarieel archief is constant in ontwikkeling. Dat er nog veel werk verzet moet worden, is duidelijk. Op dit moment worden de akten van 40 van de in totaal 731 notarissen geïndexeerd. Ondanks dat er al meer dan 600 VeleHanden-deelnemers actief zijn voor het Alle Amsterdam-

5 Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam (5075), inv.nr. 2412B, boedelinventaris opgesteld op 16-04-1682 voor notaris Jacob de Winter (zie: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/5075.nl.html#A34977000138>).

6 <http://alleamsterdamseakten.nl/artikel/1366/op-zoek-naar-de-bemanning-van->

[de-rooswijk/](#)

7 Zie illustratie 2: Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam (5075), inv.nr. 11930, attestatie opgesteld op 12-10-1756 voor notaris Jan Verleij (zie: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/5075x.nl.html#-KLAB05899000193>).

se Akten-project, blijft er behoefte aan meer invoerders en controleurs. Er is in het bijzonder vraag naar mensen met kennis van zeventiende-eeuwse handschriften. Ook is er behoefte aan experts die bijvoorbeeld antwoord kunnen geven op vragen die op het forum worden gesteld, om gastbijdrages te schrijven voor www.alleamsterdamseakten.nl of lezingen te verzorgen tijdens één van de Alle Amsterdamse Akten-events. Verder wordt getracht nog meer studenten en stagiairs kennis te laten maken met het notarieel archief.

Naast enkele kleine testprojecten waarin de akten reeds worden geraadpleegd, is er bij uitstek één groter project dat concreet gebruikmaakt van de Amsterdamse akten. Dit betreft het Golden Agents-project, waarin het Stadsarchief één van de partners is en zich heeft verplicht akten – en meer specifiek boedelinventarissen, boedelscheidingen, testamenten en huwelijkse voorwaarden – aan te leveren om productie en consumptie van culturele producten in de Gouden Eeuw beter in kaart te brengen.⁸ Hoewel de betreffende akten op hoofdkenmerken naar tevredenheid kunnen worden aangeleverd, hebben de onderzoekers de wens om de akten ook op dieperliggend niveau, namelijk op woordniveau, te kunnen doornemen. Onderzoekers zijn dan niet langer meer gebonden aan metadata die voortkomt uit indexrichtlijnen, maar vrij om zelf door de volledige transcriptie van het document te zoeken op termen zoals dit bijvoorbeeld ook gedaan kan worden met de krantendatabase Delpher. Om die reden begint het Stadsarchief Amsterdam op korte termijn samen met enkele partners een transcriptieproject voor de notariële archieven waarbij crowdsourcing en Handwritten Text Recognition (HTR) gecombineerd zullen worden. Op deze wijze zullen dankzij publiek en machine de akten in de toekomst ook volledig op tekst doorzoekbaar worden.⁹

Jirsi Reinders
Stadsarchief Amsterdam

8 Zie voor meer informatie: <https://www.goldenagents.org/>

9 Zie voor meer informatie: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/organisatie/projecten/crowd-leert-computer/>

[amsterdam.nl/stadsarchief/organisatie/projecten/crowd-leert-computer/](https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/organisatie/projecten/crowd-leert-computer/)